

Obilie ako zbraň

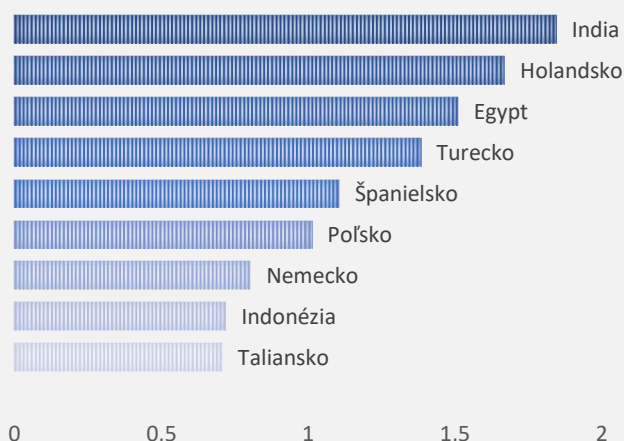
Maroš Cuník

Vojna na Ukrajine netrvala ešte ani 30 dní, keď Generálny štáb Ozbromených síl Ukrajiny prvýkrát informoval o chaotickom zamíňovaní územia, ničení poľnohospodárskej techniky a potenciálnom ohrození oševnej kampane. V kontexte obrázkov horiacich ukrajinských sýpok sa dnes téma ohrozenia globálnej potravinovej bezpečnosti skloňuje čoraz intenzívnejšie. Môže ruská agresia na Ukrajine spôsobiť svetovú potravinovú krízu?

Ukrajina je popredným svetovým vývozcom poľnohospodárskej produkcie, predovšetkým obilia.

V roku 2021 bola Ukrajina najväčším vývozcom slnečnicového oleja, druhá bola vo vývoze jačmeňa, repky olejnej či medu, v kukurici štvrtá a v pšenici piata. Nezanedbateľné miesto mala i vo vývoze ďalších poľnohospodárskych produktov. Pre porovnanie, vývoz slnečnicového oleja z Ukrajiny by pokryl celú dovoznú potrebu EÚ. Vývoz obilnín by vystačil na pokrytie dovozu skupiny štátov Egypt, Turecko, Indonézia a Irán, v ktorých žije viac než pol miliardy ľudí. Je teda nepochybné, že zastavenie exportu ukrajinskej poľnohospodárskej produkcie môže mať globálne dopady.

Vývoz poľnohospodárskej produkcie z Ukrajiny do jednotlivých štátov, 2020 (v mld. eur)

Zdroj: Organizácia pre výživu a poľnohospodárstvo OSN

Strategické potraviny

Využívanie jedla pre vojenské účely má takú dlhú históriu ako vojny samé. Trávenie studní, spaľovanie zeme či ničenie zavlažovacej infraštruktúry boli bežnými taktikami od antiky až po dnešné dni. Asi najočividnejším príkladom, kedy sa hlad využíva na vojenské účely, je obliehanie – ak obranca nemá prístup k dostatku jedla, skôr alebo neskôr sa útočníkovi vzdá.

Medzi dobre zdokumentované prípady, kedy jedlo hralo významnú úlohu vo vojenskej stratégii, patrí Hitlerov útok na Sovietsky zväz. Nacistické Nemecko malo vypracovaný detailný plán, ktorý predpokladal vyvážanie poľnohospodárskej produkcie na domáci front. Nešlo len o nasýtenie Nemcov, ale predovšetkým o vytvorenie podmienok pre vyhladovanie miestneho obyvateľstva, čím by sa pripravil priestor pre budúce osídľovanie.

Nie vždy boli pokusy využívať jedlo ako nátlak až také brutálne. Napríklad počas francúzskej revolúcie sa Británia rozhodla uvaliť embargo na vývoz pšenice do Francúzska, aby tak oslabil radikálny jakobínsky režim. Táto taktika nepriniesla žiadaný úspech. V

Embargo na vývoz obilia do ZSSR ako reakcia na inváziu do Afganistanu bolo neúčinné.

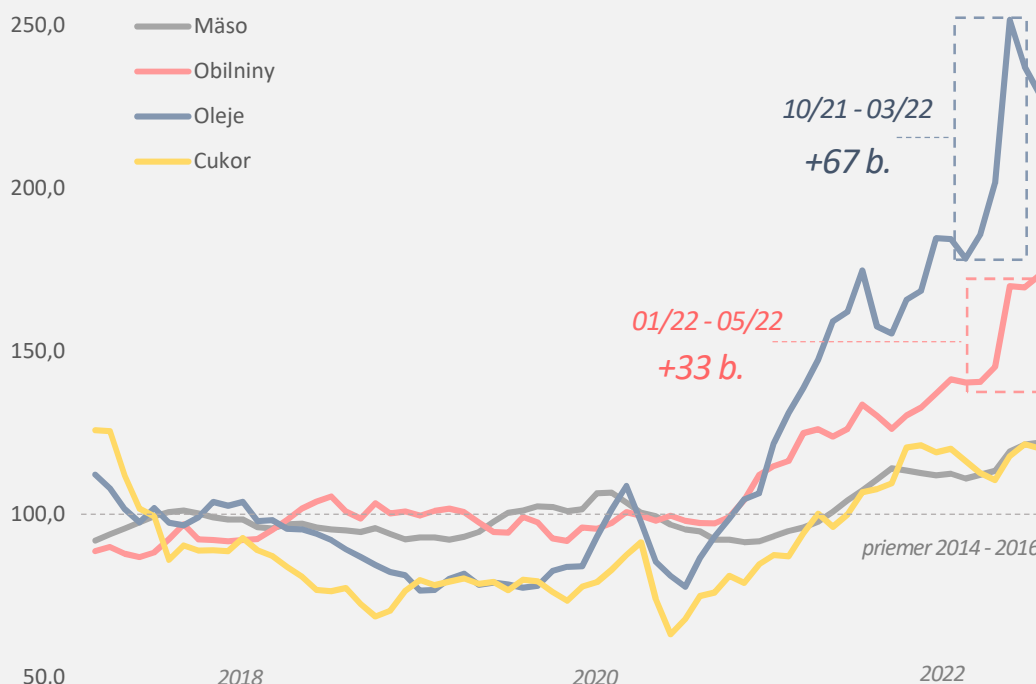
prvom roku si francúzska vláda zabezpečila jedlo mohutným utláčaním roľníkov. V tom nasledujúcom sa podarilo zaobstarať dodávky zo zahraničia, predovšetkým z Talianska, severnej Afriky a Spojených štátov. Výsledkom bolo, že v dôsledku embarga trpeli obyčajní ľudia na oboch stranách kanálu. Francúzski roľníci kvôli represívnemu režimu, britskí pre stratu odbytu.

Podobný prípad bol zaznamenaný počas invázie Sovietskeho zväzu do Afganistanu. USA nemali vôľu zakročiť vojensky, avšak situáciu nechceli nechať bez odozvy. Preto sa v januári 1980 rozhodli zakázať do ZSSR vyvážať obilie. Produkcia a zásoby v Sovietskom zväze však dokázali uspokojiť potreby domáceho trhu s potravinami. Nedostačovali len na tvorbu krmiva pre dobytok. Socialistický režim sa so situáciou vyrovnal tak, že poľnohospodárske zvieratá predčasne zabíjal, čím prechodne zvýšil produkciu mäsa na domácom trhu. V nasledujúcich mesiacoch sa mu podarilo zaistiť si nových dodávateľov i zmeniť štruktúru domácej produkcie. Embargo tak bolo možné prekonať bez badateľných dlhodobých následkov. Ukrátení boli predovšetkým farmári v Amerike, ktorým sa znížili výkupné ceny. Po zmene politického vedenia v roku 1981 USA embargo opustili pre jeho neefektivitu.

Ukrajinská pšenica v ruských rukách

Situácie, ktoré sme opísali, vo viacerých prípadoch ohrozili potravinovú bezpečnosť či spôsobili rozsiahle hladovanie. Mali však skôr lokálny, než globálny charakter. Kríza, ktorá hrozí v dôsledku blokovania vývozu ukrajinskej produkcie, má však kvantitatívne i kvalitatívne odlišný rozmer.

Nárast cien potravín voči priemeru rokov 2014-2016, máj 2022 (Food Price Index)

Zdroj: Organizácia pre výživu a poľnohospodárstvo OSN

Ceny obilia od začiatku roka výrazne vzrástli.

V dôsledku narušenia dodávateľských sietí hrozí hlad a následná migrácia zo zasiahnutých oblastí.

Kremeľ sa snaží oslabiť rozhodnosť Západu a jeho podporu Ukrajine.

V minulosti nebolo pravidlom, aby jedna krajina v rámci vojenskej stratégie blokovala vývoz poľnohospodárskej produkcie iného štátu. Navyše sa nestávalo, že by z dôvodu nedostatku jedla trpeli predovšetkým ľudia, ktorí s prebiehajúcim konfliktom nemajú nič spoločné. Dnes svetoví experti predpokladajú, že riziko hladu hrozí stovkám miliónov ľudí predovšetkým v rozvojových krajinách.

Kremeľ si okolnosti uvedomuje a bude sa ich snažiť využiť čo najviac vo svoj prospech. Veľmi dobre pozná slabé miesta Západu, na ktoré potrebuje zatlačiť. Z krízy, ktorú sám spôsobil, chce opätovne vyjsť ako víťaz a pritom maximalizovať straty protivníka.

Prvý krok sa mu už podarilo dosiahnuť. Cena pšenice za posledných niekoľko mesiacov narástla o 60 % a Rusko si na ňu zabezpečilo dostatočne výhodné kontrakty. Vďaka tomu od začiatku roka už na daniach vyzbieralo asi 1,8 miliardy eur z predaja poľnohospodárskej produkcie.

Naopak, Ukrajina sa musí boriť so stratou ziskov. V minulom roku sa jej predajom obilnín, ktoré v 90 % prípadov exportovali po mori, podarilo zarobiť viac než 25 miliárd eur. Ak by sa asi ¼ produkcia vyviezla vlakmi, ako to predpokladajú experti, strata ostáva citeľná. Navyše je vylúčené uvažovať o úplnom prevoze cez Európu, keďže na území EÚ existuje len minimum prístavov s terminálmi schopnými obslúžiť také veľké objemy obilnín.

Blokovaním ukrajinskej pšenice však Kremeľ sleduje aj širšie, hybridné ciele. Tu hrá rolu viacero rozmerov. Utrpenie obyvateľov chudobných štátov bude pre Európanov viditeľné i citeľné. Je nepochybné, že v spoločnosti sa budú čoraz častejšie ozývať hlasy volajúce po uzavretí nejakej formy kompromisu s Putinom, čím by sa zabránilo hladomoru. Demokratické spoločenstvo bude oslabené vzájomnými nezhodami, a nezávisle na výsledku, Kremeľ bude opätovne profitovať.

Nárast hladu v rozvojových krajinách má zároveň potenciál zvyšovať migráciu. Experti predpokladajú, že zvýšením podielu hladujúcich vo svete priamo úmerne vzrastie počet ľudí nútených opustiť svoje domovy za vidinou lepšieho života. Kremeľ si uvedomuje, že cieľom masových migračných vln nebýva Rusko, ale rozvinuté západné krajiny. Tiež vie, ako niektoré vrstvy obyvateľstva citlivo reagujú na prisťahovalcov. Je preto nepochybné, že jeho záujmom je vytvoriť v západných krajinách nestabilitu a rozbroje, ktorými sa lídri budú musieť zaoberať. Tým zároveň oslabí pozornosť spoločností v demokratických krajinách, ktoré venujú udalostiam na Ukrajine.

V neposlednom rade sa Rusko všetkými týmito krokmi pokúša vytvoriť tlak na Západ s cieľom uvoľniť uvalené sankcie. Využíva pritom podľa neho slabinu demokracie, ktorou je vplyv nálad obyvateľstva na rozhodnutia ich demokraticky zvolených zástupcov. Je nepochybné, že západní lídri budú musieť vyvážiť rôzne pohľady na svet. Závisí od ich politického umenia, či dokážu obyvateľov presvedčiť o jednotlivých rozhodnutiach.

Honba za víťazstvom

V dnešnej situácii Kremeľ vo svojom konaní uplatňuje cynický pragmatizmus, ktorý má prevahu nad humanitárnymi dopadmi. Západné spoločenstvo by malo dôsledne zvažovať aké reakčné kroky podnikne, aby si zachovalo civilizovanú tvár pred najviac dotknutými krajinami, a zároveň aby nepodkopalo doterajšie úsilie Ukrajiny v boji za svoju nezávislosť.

Historické príklady, ktoré sme uviedli, dávajú nádej, že Putin vo svojom úsilí neuspeje. Dúfajme, že i Západ situáciu využije pre svoj rozvoj a sebaopoznanie. Výsledkom by mala byť strategická vízia odstraňovania svojich slabín, aby ich diktátori budúcnosti nemohli tak jednoducho zneužívať.

Článok vyšiel v rezortnom časopise Obrana 7/2022.

Materiál prezentuje názory autora a Analytického útvaru MO SR, ktoré nemusia odzrkadľovať oficiálne názory a politiky Ministerstva obrany SR. Cieľom výstupov AÚ je podnecovať a zlepšovať odbornú a verejnú diskusiu na aktuálne témy v oblasti obrannej a bezpečnostnej politiky štátu. Práca neprešla jazykovou úpravou.